

Л. В. Недзеленко

**ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ
(1991 — 1996 рр.)**

Україна з давніх-давен закріпила за собою становище багатонаціональної держави. Потрібно віддати належне етнічним групам, які проживали і продовжують проживати на території нашої держави, оскільки вони зуміли зберегти і передати наступним поколінням свою національну самобутність, що сприяє збереженню етнічних традицій.

Процес формування і становлення нової держави, який почався з кінця 80-х — початку 90-х років ХХ століття, дещо скорегував ставлення суспільства в цілому до національної різноманітності, а найголовніше, що влада у державній політиці почала відводити належну увагу національним меншинам. Звичайно, теоретичне врахування прав національних меншин було присутнім і в законодавчих документах СРСР — країни, яка на світовій арені виступала в якості захисника інтернаціональних інтересів. Але історичні факти свідчать про зовсім інше становище “союзних” народів, культура яких насправді викорінювалася. Варто лише згадати чисельні утиски з боку влади, яка намагалася асимілювати, зрівняти вся і всіх, а якщо це не зовсім вдавалося, то застосовувались крайні методи — наприклад, такі, як депортація цілих народів.

Досить чітко національну багатоманітність України відображає Одеський регіон. Наприклад, лише в самій Одесі, станом на 1997 рік, проживало понад 120 націй і національностей [1]. Це в той час, коли Україна сама є конгломератом понад 130 народів-етносів, як підрахував дослідник М. Степико [2]. А за даними перепису 2001 р., за чисельної переваги українців, на території Одеської області проживають представники 133 національностей [3]. Окрім того, беручи до уваги кількість національних меншин, не можна поставити їх представників за межами державного правління. Особливо враховуючи те, що джерелом етнічного розвитку будь-якої нації є не тільки внутрішній потенціал саморозвитку та суто національні цінності, але й співробітництво з іншими націями. Адже національні меншини відіграли не останню роль у державотворчому про-

цесі. Етнічні групи в своєму загалі підтримали прагнення українського народу побудувати незалежну, демократичну, правову державу. Вони взяли активну участь у Всеукраїнському референдумі (грудень 1990 року) щодо підтримки Акту проголошення незалежності України, у виборах до Верховної Ради України, у формуванні органів місцевої влади та самоуправління [4].

Конституцією України, прийнятою 28 червня 1996 року, було гарантовано права представникам національних меншин країни, які фіксуються цілим рядом статей [5]. Зокрема, йдеться про вільне вживання мови, віросповідання у державних закладах або в національно-культурних товариствах [6].

Існують питання, які стоять на однаковому рівні перед вченими та політиками, таким є питання термінології. У 1996 році політики замислились над тим, чи термін “національні меншини” є коректним до самих представників національних меншин. Навіть обговорювалася можливість заміни його на “національні групи” [7].

Становище та культурний розвиток національних меншин в Одеському регіоні досить детально характеризує регіональна преса, зокрема, такі періодичні видання, як “Одесский вестник” та “Думська площа”.

Щодо історичного аспекту “Одесского вестника”, то національні питання висвітлювалися ним і в XIX столітті, оскільки ця газета видавалася з 1827 по 1893 роки. Певний період вона не виходила, але у березні 1991 року друк “Одесского вестника” було відновлено [8]. Крім того, з квітня 1995 року на його сторінках з’явилася рубрика “Злагода”, де кожне представництво від національних меншин Одещини розміщувало певну інформацію [9].

Газета “Думська площа” почала своє існування в липні 1997 року [10]. В ній досить ретельно відслідковується діяльність національно-культурних представництв, що розміщені не лише в місті, а й регіоні в цілому. Це в основному інформація, яка стосується напрямів розвитку даних організацій, при цьому охоплюється як сучасний стан, так і минуле.

Метою даної роботи є характеристика правового розвитку національних меншин в Одеському регіоні в системі українського законодавства та початок формування національно-культурних товариств. У викладі матеріалу автор керується певними хронологіч-

ними рамками, які обмежуються 1991 — 1996 роками, оскільки саме цей період визначав напрямок творення законодавчої бази.

Звичайно, на шляху до незалежності молода держава зіштовхнулася з міжетнічними проблемами, які потребували корегування. Початком вирішення національних питань стала Декларація “Про державний суверенітет” (1990), яка проголошувала рівність перед законом усіх громадян УРСР незалежно від національності. 5 липня 1991 року було створено Комітет у справах національностей при уряді України, який мав свої представництва у містах України. Чимало законодавчих актів, які проголошувались на початковому етапі існування незалежної України, було присвячено національним меншинам. Зокрема, 1 листопада 1991 року було проголошено Декларацію прав національностей України, де поряд з іншим пріоритетне місце відводилося таким питанням, як право представникам національних груп обиратися до органів державної влади всіх рівнів, займати будь-які посади в органах управління, право користуватися рідною мовою, сповідувати релігію, створювати культурні центри, вільно контактувати зі своєю батьківщиною. Згодом, 25 червня 1992 року було прийнято “Закон про національні меншини”, основні положення якого увійшли до положень Конституції України [11]. В головному державному законі — Конституції України — виявляється залучення всіх етнічних груп до державотворчого процесу, без будь-яких національних обмежень [12].

Головним чином організаціями, які займалися правовим врегулюванням серед національних меншин, були національно-культурні товариства, які почали виникати в кінці 80-х — на початку 90-х років. Не стала винятком і Одещина.

Одеський регіон має характерну особливість: переважна більшість національних меншин, які проживають на Одещині, зберігають компактність проживання. Що у свою чергу сприяє збереженню культурних традицій. У кожному із таких населених пунктів створювалися культурні товариства, які брали на себе зобов’язання розширюватися і налагоджували контакти з центрами в інших регіонах.

21 жовтня 1993 року в Одесі було утворено Асоціацію національно-культурних і культурно-просвітницьких товариств, ініціаторами якої стали самі національно-культурні товариства. Цього дня відбулася установча конференція, на якій були присутні делегати

від одинадцяти національно-культурних товариств міста Одеси і Одеської області. Асоціація була створена за присутності повноважних представників Азербайджанської, Вірменської, Болгарської, Грузинської, Єврейської, Молдово-Румунської, Німецької, Осетської, Польської, Російської і Української національно-культурних організацій [13]. Було обрано першого президента Асоціації, ним став Тегран Джавадович Джавадов.

На конференції було прийнято устав, який проголошував: сприяння міжнаціональній злагоді в Україні; задоволення міжнаціональних інтересів і духовних потреб всіх етнічних груп у відродженні рідної мови, традицій, культури, релігії; сприяння захисту прав, свобод і національного надбання народів, які проживають на території Одеської області; реалізація їх прав на вільний в'їзд та повернення в країну проживання згідно з Декларацією прав людини; участь у державному будівництві і укріпленні міжнародного авторитету України [14].

Для молоді держави, яка стоїть на шляху розвитку, є важливим вирішення національних проблем. Крім того, досить важко створити законодавчу систему, у якій на рівних правах може співіснувати велика кількість національностей. Особливо важливим є те, щоб політики не використовували інтереси національних меншин у своїх політичних перегонах.

Література:

1. “Думська площа” — втілення ідеї консолідації в багатонаціональній Одесі // Думська площа. — 1997. — 2 липня. — С. 1.
2. Кафарський В. Нація і держава: Культура. Ідеологія. Духовність. — Івано-Франківськ: Плай, 1999. — С. 166.
3. Гаджаман А. Етнокультурний розвиток України (регіональний аспект) // Думська площа. — 2004. — 22 жовтня. — С. 11.
4. Рябошапко Л. Правове становище національних меншин в Україні (1917 — 2000). — Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. — С. 368.
5. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К.: Україна, 1996. — 54 с.
6. Там само. — С. 14.
7. Рябошапко Л. Правове становище національних меншин в Україні (1917 — 2000). — Львів: ЛУНУ ім. Івана Франка, 2001. — С. 377.
8. Основана в январе 1827 г. Возобновлена в 1991 г. // Одесский вестник. — 1991. — 30 марта. — С. 1.
9. Биленко Ж. Главное — поддерживать статус многонационального города // Одесский вестник. — 1995. — 20 апреля. — С. 7.

10. “Думська площа” — втілення ідеї консолідації в багатонаціональній Одесі // Думська площа. — 1997. — 2 липня. — С. 1.
11. Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект. — К., 2000. — С. 306.
12. Курас І. Ф. Етнополітологія: перші кроки становлення. — К.: Генеза, 2004. — С. 297.
13. Джавадов Т. Д. Роль Ассоциация национально-культурных и культурно-просветительских объединений в развитии многонациональной культуры Одесщины // Конституція України та відродження культури національних меншин Одещини: Науково-практична конференція (12-13 червня 1997 року) / Упорядник М. Г. Польовий. — Одеса, 1998. — С. 15-24.
14. Тегран Джавадов. Без приоритета прав всех народов нет правового государства // Одесский вестник. — 1995. — 20 апреля. — С. 6.
15. Феликс Мильштейн: “Вместе у нас получится лучше!” // Одесский вестник. — 1995. — 20 апреля. — С. 6.

К. В. Познанська

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМАТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ БІЛЬШОВИКІВ ПРОТИ ПРАВОЕСЕРІВСЬКОЇ ТА МЕНШОВИЦЬКОЇ ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ В 1920 — 1922 РР. В УКРАЇНІ

Проблема становлення однопартійної системи в СРСР і на Україні, а також значення небільшовицького соціалізму в післяжовтневий період давно привертала увагу вітчизняних та зарубіжних істориків. Сьогодні більшість українських істориків та політологів вважають, що боротьба з опозиційними партіями була одним з пріоритетів РКП(б). Вони доводять за допомогою архівних документів застосування репресій і знищувальних заходів щодо соціалістів та їх лідерів. Це роботи О. Бриндака [1], С. Кокіна і О. Мовчан [8]; В. Ченцова [12]; Р. Ветрова і С. Донченко [3].

Серед зарубіжних публікацій за цією проблемою можна виділити дослідження російського історика Д. Павлова [9] та спогади меншовиків — емігрантів [5].

В цілому літератури, яка стосується насильницької ліквідації соціалістичних партій більшовиками, порівняно небагато. Ця стаття — спроба автора комплексно дослідити поновлення з новою си-